

Wprowadzenie

W sytuacji gdy dłużnik nie wypełnia swojego wymagalnego zobowiązania pieniężnego, typowym sposobem dochodzenia roszczeń przez wierzyciela jest egzekucja indywidualna (określana również jako jednostkowa lub syngularna¹), mająca na celu zrealizowanie roszczenia ustalonego w tytule egzekucyjnym poprzez zajęcie poszczególnych przedmiotów majątkowych dłużnika². Szanse zaspokojenia wierzyciela w drodze egzekucji indywidualnej, w przypadku niewykonywania zobowiązania przez dłużnika, zwiększają z reguły różnego rodzaju stosowane w obrocie zabezpieczenia, dzielone zwykle na osobowe i rzeczowe³. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują hipoteka i zastaw, które w przeciwieństwie do pozostałych występujących w obrocie zabezpieczeń mających charakter obligacyjny, są ograniczonymi prawami rzeczowymi, a zatem są skuteczne *erga omnes*. W ramach niniejszej monografii hipoteka i zastaw (w jego różnych odmianach) ujmowane są z reguły łącznie jako tzw. „prawa zastawnicze”. Pod pojęciem tym, stosowanym przez część doktryny⁴, autor rozumie właśnie ogra-

¹ Zob. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 6; R. Adamus, *Upadłość a hipoteka na mieniu upadłego*, Warszawa 2010, s. 114; Z. Woźniak, *Realizacja zabezpieczeń rzeczowych w prawie polskim*, Sopot 2008, s. 195.

² Por. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe*, s. 6; *tenże*, *Wprowadzenie*, [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze i inne akty prawne*, Warszawa 2010, s. XXI.

³ Zob. E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2008, s. 230; S. Kalus, *Umowy zabezpieczające wykonanie umowy kredytowej*, [w:] M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar (red.), *Europeizacja prawa prywatnego*, Warszawa 2008, s. 514; I. Heropolitańska, *Zabezpieczenie wierzytelności banku*, Warszawa 1999, s. 13. Por. także P. Jaroński, *System zabezpieczeń wierzytelności*, Warszawa–Zielona Góra 1996, s. 17–19.

⁴ Określenie to było stosowane już w okresie dwudziestolecia międzywojennego – por. F. Zoll (przy współudziale S. Kosińskiego i T. Sołtysika), *Prawo cywilne: prawa zastawnicze według źródeł prawa obowiązującego w Małopolsce i na ziemi cieszyńskiej*, Kraków 1937. Obecnie posługują się nim m.in. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 263 i n.; Z. Woźniak, *Realizacja zabezpieczeń*, s. 13 i n.; J. Pisuliński, *Hipoteka kaucyjna*, Kraków 2002, s. 255; K. Zaradkiewicz, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, t. I, Komentarz do artykułów 1–449*¹⁰, Warszawa 2011, s. 1097 i n. Jest ono spotykane również w opracowaniach dotyczących prawa upadłościowego – por. zwłaszcza P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 518 i n.; P. Janda, *Sposoby zaspokajania roszczeń w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego*, Warszawa 2007, s. 11 i n.; *tenże*, *Ochrona osób trzecich w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego przedsiębiorcy*, Warszawa 2011, s. 62 i n.; S. Gurgul, *Hipoteka na wierzytelności hipotecznej (subintabulat) a upadłość*, PPH 2008, Nr 9, s. 55; Z. Woźniak,

niczone prawa rzeczowe służące zabezpieczeniu wierzytelności, a zatem hipotekę i wszystkie rodzaje zastawu, ze szczególnym uwzględnieniem (ze względu na jego znaczenie w obrocie) zastawu rejestrowego⁵. Objęcie, dla potrzeb prowadzonych rozważań, hipoteki i zastawu zakresem jednego pojęcia „praw zastawniczych” uzasadnia, zdaniem autora, ich zbliżona konstrukcja oraz wspólny cel tych praw⁶. Pomimo różnego zakresu przedmiotowego, zarówno hipoteka, jak i zastaw, co do zasady, umożliwiają wierzycielowi zaspokojenie się z obciążonego przedmiotu bez względu na to czyją stał się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi jego aktualnego właściciela⁷. Zasadą jest przy tym zaspokojenie wierzyciela rzeczowego w drodze sądowego postępowania egzekucyjnego⁸, w którym wierzytelności zabezpieczone prawami zastawniczymi, dzięki ich wskazanym wyżej cechom, znajdują się w uprzywilejowanej sytuacji, a prawdopodobieństwo zaspokojenia wierzyciela, jest znacząco większe, niż w przypadku wierzytelności niezabezpieczonych. Również w sytuacji, gdy egzekucja z przedmiotu zabezpieczenia została wszczęta na wniosek innego wierzyciela, pierwszeństwo w zaspokojeniu z niego swojej należności przysługuje wierzycielowi, na rzecz którego ustanowione zostało prawo zastawnicze.

Model egzekucji indywidualnej, w sytuacji, gdy dłużnik jest niewypłacalny – a zatem jego majątek z założenia nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich wierzycieli w całości⁹, mógłby jednak prowadzić do pokrzywdzenia części wierzycieli¹⁰ – poprzez zaspokojenie jedynie niektórych wierzycieli niewypłacalnego dłużnika kosztem pozostałych. Zapobiegać temu ma właśnie instytucja upadłości dłużnika¹¹,

Podział sum uzyskanych ze zbycia rzeczy obciążonych rzeczowo w postępowaniu upadłościowym, PPH 2005, Nr 3, s. 20 i n. Stąd też zastosowanie go przez autora jako zbiorczego pojęcia obejmującego ograniczone prawa rzeczowe służące zabezpieczeniu wierzytelności, a zatem hipotekę i zastaw (w tym również zastaw rejestrowy, finansowy, skarbowy oraz hipotekę morską) jest uzasadnione.

⁵ Przy czym hipoteka morska – będąca w istocie również rodzajem zastawu (tak J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, s. 275), zastaw finansowy i zastaw skarbowy ze względu na ich marginalne znaczenie w obrocie, są jedynie wzmiankowane.

⁶ Por. J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, s. 264.

⁷ Zob. K. Zaradkiewicz, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, s. 1000; A. Przybyłowicz, *Hipoteka po nowelizacji z dnia 26 czerwca 2009 r.*, *Rej.* 2011, Nr 1, s. 52–53; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, s. 231.

⁸ Choć wskazać należy na istnienie pewnych odstępstw od tej zasady, zwłaszcza w przypadku zastawu rejestrowego i zastawu finansowego.

⁹ Por. P. Janda, *Sposoby*, s. 17.

¹⁰ Tak też jeszcze w poprzednim stanie prawnym: J. Broł, *Prawo upadłościowe i układowe*, Zielona Góra 1992, s. 6.

¹¹ Zob. zachowujące aktualność również w obecnym stanie prawnym postanowienie SN z 26.8.1999 r. (III CKN 24/99, OSNC 2000, Nr 3, poz. 5), w którym sąd stwierdza m.in. iż: „jednym z celów ogłoszenia upadłości jest zapobieżenie dowolnemu i wybiórczemu spłaceniu przez dłużnika wybranych wierzycieli kosztem pozostałych”. Por. także S. Gurgul, *Wprowadzenie*, [w:] *Prawo*, s. XXI oraz P. Sokal, *Wpływ ogłoszenia upadłości na zabezpieczenie prawem zastawu*, *MoP* 2004, Nr 20, s. 937.

której istotą, a zatem podstawowym celem¹², jest wspólne i, co do zasady, równe zaspokojenie wszystkich wierzycieli z całego majątku niewypłacalnego dłużnika¹³. Postępowanie upadłościowe, obejmując cały majątek upadłego i będąc prowadzone w celu zaspokojenia wszystkich jego wierzycieli¹⁴, może być zatem postrzegane jako egzekucja uniwersalna¹⁵ (czy też generalna¹⁶), w przeciwieństwie do egzekucji syn-gularnej, prowadzonej, co do zasady, w celu zaspokojenia jednego wierzyciela¹⁷.

Postrzeganie postępowania upadłościowego jako egzekucji generalnej jest, zdaniem autora, szczególnie uzasadnione zwłaszcza w przypadku postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku upadłego¹⁸, jako zmierzające zasadniczo do spieniężenia całości majątku dłużnika w celu uzyskania funduszów masy upadłości służących zaspokojeniu wszystkich wierzycieli upadłego.

Na tle upadłości likwidacyjnej, rozumianej jako egzekucja generalna, szczególnie interesująca i, zdaniem autora, warta dokładnego rozważenia jest odrębna, uprzywilejowana pozycja, jaką w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku dłużnika zajmują, objęte szczególnymi regulacjami polskiego prawa upadłościowego, wierzytelności zabezpieczone ograniczonymi prawami rzeczowymi – hipoteką bądź zastawem (w tym zastawem rejestrowym)¹⁹.

Celem monografii jest kompleksowe omówienie sytuacji tak zabezpieczonych wierzytelności w upadłości likwidacyjnej, prowadzonej w oparciu o przepisy aktualnie obowiązującej PrUpN. Zaznaczyć należy, że w opinii autora, szczególnie w przypadku postępowania upadłościowego obejmującego likwidację

¹² P. Janda, Zaspokojenie roszczeń wierzycieli jako cel postępowania upadłościowego, PiP 2005, Nr 10, s. 63 i n.

¹³ Por. S. Gurgul, Prawo, s. 224. Por. także odnośnie postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku upadłego Z. Woźniak, Realizacja zabezpieczeń, s. 195.

¹⁴ Por. A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Kraków 2003, s. 773; S. Gurgul, Prawo upadłościowe, s. 6.

¹⁵ Tak A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, Prawo upadłościowe, s. 773; Z. Świeboda, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2004, s. 13. Por. także P. Janda, Zaspokojenie, s. 64; tenże, Ochrona, s. 17. Tak też, jeszcze w uprzednim stanie prawnym J. Broł, Prawo upadłościowe, s. 8.

¹⁶ Tak S. Gurgul, Prawo upadłościowe, s. 6. Por. również, jeszcze pod rządami PrUp, T. Wiśniewski, Postępowanie upadłościowe a zaspokojenie wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawu, PPH 1993, Nr 13, s. 1; M. Fras, Zastaw w postępowaniu upadłościowym i układowym, MoP 1996, Nr 8, s. 283; J. Palyś, Wierzyciele rzeczowi w postępowaniu upadłościowym dłużnika, PS 1999, Nr 2, s. 87. Zob. także – w odniesieniu do postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku upadłego – R. Adamus, Upadłość a hipoteka na mieniu upadłego, Warszawa 2010, s. 114; Z. Woźniak, Realizacja zabezpieczeń, s. 195.

¹⁷ Por. Z. Woźniak, Realizacja zabezpieczeń, s. 195; T. Kohorewicz, Problematyka egzekucji w upadłości, Pr. Sp. 1998, Nr 2, s. 22.

¹⁸ Zob. R. Adamus, Miejsce prawa upadłościowego i naprawczego w systemie prawa, PUG 2011, Nr 1, s. 18.

¹⁹ Por. M. Strus-Wołos, Uprawnienia procesowe wierzycieli w postępowaniu upadłościowym, Warszawa 2011, s. 30; P. Sokal, Wpływ ogłoszenia, s. 937.

majątku upadłego, wskazane jest rozpatrywanie statusu wierzytelności zabezpieczonych hipoteką bądź zastawem łącznie, określając je przy tym zbiorczo, jako wierzytelności zabezpieczone właśnie prawami zastawniczymi²⁰. Uzasadniają to nie tylko, zasygnalizowane wyżej, istniejące jurydyczne podobieństwa pomiędzy hipoteką i zastawem²¹. Należy uwzględnić również fakt, iż hipoteka i inne rodzaje zabezpieczeń rzeczowych, mających charakter ograniczonych praw rzeczowych (a zatem różne formy zastawu) uregulowane są, co do zasady, w prawie upadłościowym w sposób jednolity²². Sytuację zabezpieczonych nimi wierzytelności wyznaczają w większości przypadków te same przepisy PrUpN. Zabezpieczeni prawami zastawniczymi uczestnicy postępowania upadłościowego podlegają przy tym szczególnemu, uprzywilejowanemu traktowaniu w tym postępowaniu²³, czego najbardziej widocznym przykładem są przepisy umożliwiające zaspokojenie takich wierzycieli z sumy uzyskanej ze zbycia przedmiotu zabezpieczenia w oparciu o tzw. „prawo odrębności”²⁴. W ocenie autora można zatem mówić o zbliżonej – a z reguły takiej samej – sytuacji wierzytelności zabezpieczonych hipoteką bądź zastawem w ramach upadłości likwidacyjnej, co uzasadnia ich łączne rozpatrywanie jako wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi.

Na tle wskazanych różnic pomiędzy celem egzekucji syngularnej i celem postępowania upadłościowego postrzeganego jako egzekucja uniwersalna, należy zwrócić szczególną uwagę, iż w przypadku wierzytelności zabezpieczonych zastawem bądź hipoteką na majątku upadłego, w stosunku do którego orzeczono upadłość obejmującą likwidację tego majątku, powstaje wyraźny konflikt pomiędzy dwiema ważnymi prawnymi zasadami. Z jednej strony, jest to zasada bezpieczeństwa (pewności) obrotu, której istotny element stanowi pewność ustanawianych w obrocie zabezpieczeń wierzytelności – zwłaszcza, uchodzących za jedne z najpewniejszych – praw zastawniczych. Z drugiej strony jednak, jedną z naczelnych zasad postępowania upadłościowego jest zasada dominacji grupowego interesu wierzycieli upadłego²⁵, wynikająca wprost z idei upadłości likwidacyjnej jako egzekucji uniwersalnej.

Warto również nadmienić, że jeszcze pod rządami PrUp, Sąd Najwyższy stwierdził, że zasadniczym celem, któremu służy upadłość jest równomier-

²⁰ Por. *P. Janda*, Sposoby, s. 11 i n. Zob. także *S. Gurgul*, Hipoteka, s. 55.

²¹ Por. *J. Ignatowicz, K. Stefaniuk*, Prawo rzeczowe, s. 264.

²² Por. *R. Adamus*, Upadłość a hipoteka, s. 16.

²³ *P. Janda*, Zaspokojenie, s. 63.

²⁴ Szczegółowemu omówieniu „prawa odrębności” poświęcony został Rozdział IX.

²⁵ Por. m.in. *F. Zedler*, Prawo upadłościowe i naprawcze w zarysie, Kraków 2004, s. 49 i n.; *K. Flaga-Gieruszyńska*, Prawo upadłościowe i naprawcze, Warszawa 2005, s. 13 i n.; *A. Hrycaj*, Syndyk masy upadłości, Poznań 2006, s. 21.

ne zaspokojenie wszystkich wierzycieli dłużnika²⁶. Orzeczenie to zachowuje nadal swoją aktualność²⁷, choć zaznaczyć należy, że równe zaspokojenie wierzycieli następuje tylko w ramach poszczególnych kategorii wierzytelności²⁸. Uprzywilejowanie w postępowaniu upadłościowym wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi powoduje natomiast, że zaspokojenie wierzycieli nie jest równomierne, gdyż wierzyciele zabezpieczeni obciążającymi majątek upadłego prawami zastawniczymi są z reguły zaspokajani w większym stopniu niż pozostali wierzyciele upadłego.

Indywidualne interesy wierzycieli, których wierzytelności są zabezpieczone prawami zastawniczymi obciążającymi składniki majątku upadłego pozostają zatem w wyraźnej sprzeczności z grupowym interesem wierzycieli niezabezpieczonych. O ile w interesie tych pierwszych niewątpliwie leżałoby utrzymanie, w jak największym zakresie, uprzywilejowania, z którego ich wierzytelności korzystają w przypadku skierowania do przedmiotu zabezpieczenia egzekucji singularnej, o tyle w grupowym interesie pozostałych wierzycieli upadłego leżałoby wyłączenie owego uprzywilejowania, a w szczególności przeznaczenie sumy uzyskanej ze zbycia przedmiotu zabezpieczenia na zaspokojenie wszystkich wierzycieli, w ramach ogólnego podziału funduszy masy upadłości.

Tworząc regulacje prawa upadłościowego dotyczące wierzytelności zabezpieczonych na majątku upadłego prawami zastawniczymi, ustawodawca musiał zatem rozstrzygnąć wyżej zarysowany konflikt, kładąc na jednej szali pewność zabezpieczeń rzeczowych, a na drugiej grupowy interes wierzycieli upadłego w kontekście wzmiankowanego celu upadłości jako instytucji służącej równomiernemu zaspokojeniu tych wierzycieli – również niezabezpieczonych. Rozważając i uwzględniając rozbieżne interesy obydwu wskazanych grup wierzycieli upadłego ustawodawca mógł przyznać prymat – mniej lub bardziej zdecydowanie – bądź interesowi indywidualnemu wierzycieli zabezpieczonych prawami zastawniczymi (w którym leży przede wszystkim umożliwienie im odrębnego zaspokojenia się z przedmiotu zabezpieczenia), bądź wskazanemu wyżej interesowi grupowemu wszystkich wierzycieli upadłego.

Stanowisko prawodawcy w tej kwestii podlegało istotnym zmianom, których kierunek nie był jednolity. W pewnych okresach czasu ustawodawca wyraźnie stawiał na pierwszym miejscu interes indywidualny wierzycieli zabezpieczonych na majątku upadłego prawami zastawniczymi – głównie poprzez ustanowienie prawa odrębności, niekiedy jednak prawo to całkowicie elimino-

²⁶ Post. SN z 31.1.2002 r., CKN 659/00, niepubl. Por. także uchw. SN z 27.5.1993 r., III CZP 61/93, OSNC 1994, Nr 1, poz. 7. Zob. również T. Wiśniewski, Postępowanie, s. 1.

²⁷ R. Adamus, [w:] A. Witosz (red.), Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2010, s. 63.

²⁸ Jak słusznie zauważa S. Gurgul, Prawo upadłościowe, s. 6.

wał²⁹. Bliższa analiza historyczno-prawna tej problematyki dokonana zostanie w Rozdziale III monografii. W tym miejscu warto jednak nadmienić, że obecne regulacje w większym stopniu niż obowiązujące uprzednio, uwzględniają interesy wierzycieli zabezpieczonych rzeczowo, kosztem innych uczestników postępowania upadłościowego, czego podstawowym wyrazem jest przysługujące im, na etapie zaspokojenia z sumy uzyskanej ze sprzedaży przedmiotu zabezpieczenia, prawo odrębności, co, w opinii autora, jest kierunkiem słusznym. Istnienie zabezpieczającego wierzyciela powoduje zatem, że pozycja danego wierzyciela w postępowaniu upadłościowym jest znacznie korzystniejsza niż wierzycieli niezabezpieczonych³⁰. Pomimo zatem, iż prawo upadłościowe służy ochronie interesów wszystkich wierzycieli niewypłacalnego dłużnika, roszczenia osób, których wierzycieli zabezpieczone są na składnikach majątku upadłego prawami zastawniczymi, podlegają szczególnej ochronie³¹.

Analiza aktualnie obowiązujących przepisów PrUpN regulujących sytuację wierzycieli zabezpieczonych prawami zastawniczymi na składnikach majątku upadłego, w przypadku upadłości likwidacyjnej, skłoniła autora do sformułowania następującej dwuczłonowej tezy, na której oparte będą rozważania zawarte w niniejszej monografii:

1. Ustawodawca w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego przyznaje pierwszeństwo interesom wierzycieli, których wierzycieli zabezpieczone zostały na składnikach majątku upadłego prawami zastawniczymi, czego wyrazem są przepisy PrUpN traktujące w sposób uprzywilejowany tak zabezpieczone wierzycieli, w stosunku do wierzycieli niezabezpieczonych, zwłaszcza na etapie zaspokojenia wierzycieli upadłego (prawo odrębności).
2. Prymat interesów wierzycieli zabezpieczonych prawami zastawniczymi nie ma charakteru bezwzględnego – w ściśle określonych sytuacjach ustawodawca przyznaje pierwszeństwo interesowi grupowemu wszystkich wierzycieli upadłego, czego wyrazem są, zdaniem autora, zwłaszcza regulacje wyłączające obciążenie składnika masy po ogłoszeniu upadłości, bądź powodujące bezskuteczność obciążenia majątku upadłego ograniczonym prawem rzeczowym.

²⁹ Zostało ono zlikwidowane w ramach nowelizacji PrUp dokonanej przez ZmPrUp (1997), która wprowadziła w jego miejsce możliwość zaspokojenia się wierzyciela rzeczowego w ramach ogólnego podziału funduszu masy upadłości – por. bliżej *J. Pałys*, *Wierzyciele rzeczowi*, s. 87–100. Aktualnie obowiązująca PrUpN, wchodząc w życie 1.10.2003 r., reaktywowała prawo odrębności – por. bliżej *m.in. P. Janda*, *Sposoby*, s. 23 i n.; *tenże*, *Zaspokojenie*, s. 73. Zaznaczyć należy, że eliminacja prawa odrębności była określane w doktrynie jako nowelizacja bardzo chybiona – tak właśnie *M. Strus-Wołos*, *Uprawnienia procesowe*, s. 15. Por. także odnośnie stanu prawnego obowiązującego przed nowelizacją PrUp – *Z. Świeboda*, *Pierwszeństwo zaspokojenia z masy upadłości wierzycieli zabezpieczonych zastawem lub hipoteką*, PS 1993, Nr 9, s. 35–46.

³⁰ *P. Zimmerman*, *Prawo upadłościowe*, s. 111.

³¹ Por. *P. Janda*, *Sposoby*, s. 11 i 22; *tenże*, *Zaspokojenie*, s. 74.

Celem wykazania słuszności powyższej tezy, w monografii dokonane zostało szczegółowe omówienie statusu wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi – rozumianymi jako hipoteka i zastaw we wszystkich jego odmianach, w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego, pod kątem założenia, iż wierzytelności te korzystają w tym postępowaniu ze szczególnej pozycji, posiadając status wyraźnie uprzywilejowanych w stosunku do wierzytelności niezabezpieczonych. Należy przy tym zauważyć, że w istocie wśród wierzytelności zabezpieczonych rzeczowo na majątku upadłego wyróżnić można dwie grupy – zabezpieczone rzeczowo wierzytelności wierzycieli osobistych upadłego i wierzytelności przysługujące wobec innej osoby niż upadły, zabezpieczone jednak prawami zastawniczymi na majątku upadłego³². Poza zakresem opracowania pozostają natomiast wierzytelności zabezpieczone rzeczowo w inny sposób, niż przy pomocy ograniczonych praw rzeczowych – w szczególności wierzytelności zabezpieczone poprzez przewłaszczenie na zabezpieczenie³³, albowiem stanowi ono jedynie zabezpieczenie o charakterze obligacyjnym³⁴, a nie prawo rzeczowe, skuteczne *erga omnes* (co dotyczy również innych podobnych rodzajów zabezpieczeń np. kaucji bankowej³⁵). Przyjęty przez autora zakres tematyczny nie obejmuje również problematyki wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi obciążającymi majątek upadłego, w przypadku gdy postępowanie upadłościowe prowadzone jest z możliwością zawarcia układu, albowiem, co do zasady, wierzytelności takie nie są objęte układem³⁶.

Przed przystąpieniem do omówienia przepisów PrUpN dotyczących wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi, w pierwszym rozdziale monografii dokonano, w niezbędnym zakresie, charakterystyki hipoteki i zastawu

³² M. Strus-Wołos, *Uprawnienia procesowe*, s. 30.

³³ Nadmienić jednak należy, że sytuacja wierzytelności zabezpieczonych przewłaszczeniem na zabezpieczenie w postępowaniu upadłościowym również poddana jest szczególnym regulacjom prawa upadłościowego i była również przedmiotem odrębnych opracowań – por. bliżej zwłaszcza R. Adamus, *Upadłość a przewłaszczenie na zabezpieczenie*. Komentarz, Warszawa 2010; A. Torbus, *Skutki ogłoszenia upadłości likwidacyjnej dla przewłaszczenia na zabezpieczenie rzeczy ruchomej*, [w:] A. Witosz (red.), *Instytucje prawa upadłościowego i naprawczego*, Katowice 2006, s. 106 i n.; Z. Woźniak, *Realizacja zabezpieczeń*, s. 199 i n.; J. Chytczewska, *Przewłaszczenie nieruchomości na zabezpieczenie w świetle prawa upadłościowego i naprawczego*, PPH 2008, Nr 2, s. 26 i n.; T. Spyra, *Umowa kredytu zabezpieczona przewłaszczeniem na zabezpieczenie w upadłości układowej*, PPH 2007, Nr 8, s. 47 i n.

³⁴ Por. I. Heropolitańska, *Zabezpieczenie*, s. 237 i n.

³⁵ Bliżej odnośnie sytuacji wierzytelności zabezpieczonych kaucją bankową w postępowaniu upadłościowym por. zwłaszcza M. Grabowski, *Wpływ upadłości ustanawiającego na zabezpieczenie w postaci kaucji bankowej*, MoP 2011, Nr 7, s. 367 i n.

³⁶ Bliżej odnośnie tej kwestii por. zwłaszcza R. Adamus, *Wierzytelności zabezpieczone rzeczowo w upadłości układowej*, Rej. 2009, Nr 11, s. 18 i n. Zob. także P. Sokal, *Wpływ ogłoszenia*, s. 939.

(przy wyodrębnieniu zastawu rejestrowego jako jego specyficznej postaci, mającej największe znaczenie w obrocie gospodarczym i poddanej szczególnym regulacjom PrUpN, ułatwiającym zaspokojenie się zastawnika z przedmiotu zastawu). Autor nie będzie przy tym omawiać poszczególnych praw zastawniczych w sposób wyczerpujący, gdyż zdecydowanie wykraczałoby to poza zakres tematycki przyjęty w monografii. Zamierza natomiast uwypuklić i zwrócić uwagę na te ich cechy, które, jego zdaniem, mają znaczenie dla ustalenia sytuacji zabezpieczonych nimi wierzytelności w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego. Dlatego też – po punkcie pierwszym sytuującym prawa zastawnicze na tle innych zabezpieczeń rzeczowych i wskazującym na cel gospodarczy takich zabezpieczeń, w ramach punktów 2–4, zostaną omówione kolejno hipoteka, zastaw i zastaw rejestrowy. Każdy z tych trzech punktów rozbity został na podpunkty opisujące kolejno: pojęcie i cel danego prawa zastawniczego, jego przedmiotowy i podmiotowy zakres, procedurę ustanawiania danego prawa (ze względu na kwestię jego ewentualnej bezskuteczności w postępowaniu upadłościowym) oraz sposób zaspokojenia zabezpieczonego wierzyciela, ze szczególnym uwzględnieniem przypadków, gdy dopuszczalne jest jego ewentualne zaspokojenie w trybie pozaegzekucyjnym – jako sytuacji, w których najpełniej może ujawnić się konflikt między interesem indywidualnym tak zabezpieczonego wierzyciela, a interesem pozostałych wierzycieli danego dłużnika. W punkcie 5 zostaną w skrócie przedstawione szczególne odmiany zastawu, których znaczenie w obrocie jest jedynie nieznaczące, a mianowicie zastaw skarbowy, finansowy i hipoteka morska. Rozdział kończy podsumowanie wskazujące na cechy wspólne omówionych praw zastawniczych, uzasadniające łączne omówienie sytuacji zabezpieczonych nimi wierzytelności w upadłości likwidacyjnej w ramach jednej monografii.

W drugim Rozdziale omówiono wybrane ogólne zagadnienia z zakresu prawa upadłościowego, przy czym, podobnie jak w rozdziale pierwszym, autor skoncentrował się na zagadnieniach istotnych z punktu widzenia omawianej problematyki, starając się uniknąć opisywania kwestii niezwiązanych bezpośrednio z tematem monografii. Autor wskazuje w szczególności, iż postępowanie upadłościowe, zwłaszcza obejmujące likwidację majątku upadłego, może być w istocie postrzegane, jak to już zaznaczono, jako swego rodzaju egzekucja generalna, polegająca na sprzedaży całego majątku dłużnika i prowadzona w interesie wszystkich jego wierzycieli. Po zasygnalizowaniu przedmiotowego i podmiotowego zakresu PrUpN oraz rodzajów postępowania upadłościowego przewidzianych w ustawie (w zakresie uzasadnionym tematyką monografii), kolejny punkt poświęcony został krótkiemu omówieniu funkcji prawa upadłościowego i naprawczego. Następnie autor przedstawił bliżej dwie, istotne z punktu widzenia omawianej problematyki, zasady postępowania upadłościowego – za-

sadę optymalizacji i zasadę dominacji grupowego interesu wierzycieli. Kolejny punkt ma charakter prawno-porównawczy – przedstawione są w nim skrótowo założenia postępowania upadłościowego w wybranych państwach, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi. Wskazać przy tym należy, że ze względu na fakt, iż prawodawstwo każdego państwa zawiera z reguły odrębne, specyficzne regulacje, nie tylko dotyczące postępowania w przypadku niewypłacalności dłużnika, ale również odnoszące się do istniejących w danym państwie praw zastawniczych, autor postanowił ograniczyć się do ogólnego zasygnalizowania tej problematyki. Mogłaby ona niewątpliwie stać się przedmiotem odrębnego opracowania, ale ze względu na swoją obszerność i skomplikowanie, dla zachowania dyscypliny tematycznej w niniejszej monografii, zostanie w niej przedstawiona jedynie w ujęciu bardzo syntetycznym. Rozdział, tak jak pozostałe, zakończony jest krótkim podsumowaniem.

Trzeci Rozdział został poświęcony kwestiom historycznoprawnym, poprzez krótkie przedstawienie przepisów PrUp dotyczących pozycji wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi w postępowaniu upadłościowym. Szczególną uwagę zwrócono na regulacje określające zakres dopuszczalności zaspokojenia wierzytelności zabezpieczonych rzeczowo z pierwszeństwem przed innymi wierzytelnościami, będący podstawowym wyznacznikiem stopnia ewentualnego uprzywilejowania takich wierzytelności w postępowaniu upadłościowym.

W Rozdziale czwartym omówiono pozycję wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi na etapie wszczęcia postępowania upadłościowego. Po wprowadzeniu, autor skrótowo wskazał na podstawy ogłoszenia upadłości, omawiając następnie w dwóch punktach najistotniejsze w tym rozdziale – z punktu widzenia opisywanej problematyki – kwestie. W punkcie 3 została omówiona pozycja wierzycieli zabezpieczonych prawami zastawniczymi, jako uprawnionych do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości dłużnika, przy czym autor, zgodnie z dominującym stanowiskiem doktryny, znajdującym potwierdzenie w treści art. 189 PrUpN, uznał, że żądanie ogłoszenia upadłości dłużnika może zgłosić każdy z jego wierzycieli, również wtedy gdy dłużnik, którego wniosek dotyczy nie jest jego dłużnikiem osobistym, lecz tylko dłużnikiem rzeczowym. W punkcie 4 natomiast omówiono wpływ istnienia wierzytelności zabezpieczonych prawami rzeczowymi na postanowienie sądu w przedmiocie ogłoszenia upadłości – albowiem nadmierne obciążenie majątku dłużnika może być podstawą do oddalenia przez sąd wniosku o ogłoszenie upadłości niewypłacalnego dłużnika w oparciu o art. 13 ust. 2 PrUpN.

Piąty Rozdział jest poświęcony omówieniu skutków ogłoszenia upadłości likwidacyjnej dłużnika dla wierzytelności zabezpieczonych na jego majątku pra-

wami zastawniczymi. Po Wprowadzeniu kolejne punkty dotyczą następujących zagadnień:

- **problematyki masy upadłości, zwłaszcza w kontekście skutków ogłoszenia upadłości likwidacyjnej** w zakresie sprawowania zarządu majątkiem upadłego tworzącym tę masę, a w szczególności zakazu obciążania składników masy upadłości prawami zastawniczymi w celu zabezpieczania wierzytelności powstałych przed ogłoszeniem upadłości;
- **skutków ogłoszenia upadłości dla zobowiązań upadłego, w zakresie dotyczącym wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi** – w szczególności regulacji art. 91 PrUpN dotyczącego wymagalności zobowiązań pieniężnych upadłego i analizie sytuacji, gdy dłużnikami osobistymi i rzeczowymi wierzyciela zabezpieczonego prawem zastawniczym są różne osoby, a także regulacji art. 92 PrUpN – a zatem problematyki zaspokajania z masy upadłości odsetek od wierzytelności za okres od dnia ogłoszenia upadłości;
- **skutków ogłoszenia upadłości likwidacyjnej dla prowadzonych w stosunku do upadłego postępowań sądowych i administracyjnych** w zakresie dotyczącym wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi – w szczególności wymogów zawieszenia, a następnie umorzenia, prowadzonych postępowań egzekucyjnych, także wtedy, gdy ich celem jest zaspokojenie z wierzyciela zabezpieczonego prawem zastawniczym obciążającym składnik masy upadłości.

W Rozdziale szóstym przeanalizowana zastała problematyka bezskuteczności czynności upadłego polegających na ustanowieniu prawa zastawniczego na składnikach majątku dłużnika jeszcze przed ogłoszeniem jego upadłości, w rozbiciu na przypadki: bezskuteczności z mocy prawa oraz przypadek uznania obciążenia majątku upadłego hipoteką bądź zastawem za bezskuteczne postanowieniem sędziego-komisarza, w oparciu o art. 130 PrUpN.

Rozdział siódmy obejmuje kwestie zgłoszenia i ustalenia wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego – głównie w aspekcie możliwości umieszczenia ich na liście wierzytelności, zarówno po ich zgłoszeniu przez wierzyciela, jak i z urzędu. W rozdziale tym, w ramach odrębnych punktów, autor zdecydował się również, w zakresie uzasadnionym tematyką monografii na omówienie regulacji art. 264 i 361 PrUpN, w kontekście umorzenia postępowania upadłościowego, gdy majątek upadłego pozostały po wyłączeniu z niego przedmiotów majątkowych obciążonych prawami zastawniczymi, nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania.

Kolejny, ósmy Rozdział poświęcony jest omówieniu zagadnień związanych z pozycją wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi na etapie likwidacji masy upadłości. W pierwszej kolejności zasygnalizowane są wybrane

kwestie dotyczące pojęcia likwidacji masy upadłości i jej przebiegu – w zakresie związanym z omawianą problematyką. Zatem autor zwraca uwagę głównie na problem sprzedaży przedsiębiorstwa dłużnika w całości, lub jego zorganizowanej części, gdy w ich skład wchodzi przedmioty obciążone prawami zastawniczymi. Następnie przedstawia skutki dokonanej w postępowaniu upadłościowym sprzedaży przedmiotu zabezpieczenia. Wskazuje przy tym, że wygaśnięciu zabezpieczenia – spowodowanego tym, iż skutki te odpowiadają skutkom sprzedaży w postępowaniu egzekucyjnym – towarzyszy powstanie prawa do zaspokojenia tak zabezpieczonej wierzytelności z uwzględnieniem prawa odrębności. Szczególna uwaga poświęcona jest, omówionym w punkcie 5, regulacjom prawa upadłościowego i naprawczego, dotyczącym kwestii ewentualnego zaspokojenia zastawnika rejestrowego z wchodzącego w skład masy upadłości przedmiotu zastawu, w innym trybie niż w drodze jego sprzedaży przez syndyka masy upadłości – a zatem na któryś z pozaegzekucyjnych sposobów dopuszczonych przez ZastRejU.

W dziewiątym Rozdziale omówiono problematykę zaspokojenia wierzytelności zabezpieczonych na składnikach masy prawami zastawniczymi, w trybie prawa odrębności. Autor wskazuje, że właśnie we wprowadzeniu – lub nie – prawa odrębności i w jego zakresie, najpełniej wyraża się intencja ustawodawcy ewentualnego przyznania prymatu interesom wierzycieli zabezpieczonych prawami rzeczowymi, nad grupowym interesem wszystkich wierzycieli biorących udział w postępowaniu upadłościowym. Obecne regulacje – przewidujące w szerokim zakresie prawo odrębności – potwierdzają postawioną wyżej tezę autora. W rozdziale tym wspomniane jest również, w odrębnym punkcie, o szczególnych regulacjach dotyczących zaspokojenia wierzyciela z nieruchomości upadłego w przypadku tzw. upadłości konsumenckiej.

W ostatnim, dziesiątym Rozdziale autor przedstawił w skrócie regulacje prawa międzynarodowego dotyczące omawianej problematyki, w szczególności regulacje prawa Unii Europejskiej, sygnalizując problemy związane z pozycją wierzytelności zabezpieczonych prawami zastawniczymi w przypadku upadłości transgranicznej.

Monografię kończy krótkie Zakończenie, w którym autor raz jeszcze wskazał na regulacje PrUpN potwierdzające dwuczłonową tezę, postawioną we wprowadzeniu.